

A vándorsólyom

ÍRTA | DR. BANKOVICS ATTILA ornitológus

FOTÓ | VÖLGYI SÁNDOR

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szakmai grémiuma néhány héttel ezelőtt úgy döntött, hogy a következő évben ez a ritka, de gyarapodóban levő madár kerüljön a közvélemény érdeklődésének előterébe. A legnagyobb elterjedésű madarak közé tartozó vándorsólyom az Antarktisz kivételével az összes földrészen előfordul. Természetesen az óriási területen a változatossága is nagy. Nem véletlen, hogy a madártan eddigi története során nem kevesebb, mint hetvenöt alfaját írták le. Legtöbbjük azonban nem bizonyult tartósnak.

Ajelenlegi rendszertan tizenkilenc alfajjal számol, amelyek közül három költ Európa területén. A mérsékelt égövi zónában Angliától egészen a Távol-Keletig az 1771-ben típusként leírt törzsalak, a *Falco peregrinus peregrinus* fordul elő. Északra a sarkvidéken a *F. p. calidus*, míg Dél-Európában az Ibériai-félszigettől a Kaukázusig a kisebb termetű alfaj, a *F. p. brookei* található. Az utóbbi és a törzsalak elterjedésének határán „átmeneti” jellegzetességeket mutató példányok is előfordulnak.

A vándorsólyom népességét (populációját) a környezetszennyezés, elsősorban a mezőgazdaságban elkezdett, alapvetően a DDT-re alapozott vegyszerezés az 1960-as években az északi félteke nagy részéről, így sok európai országból kipusztította. Az emberre is súlyosan veszélyes, egészségkárosító növényvédő szerek betiltását

követően azonban az átvonuló példányok mind gyakoribbá válása és a környező országokban való újbóli megtelepedése már sejtette, hogy nálunk is hamarosan megjelenik fészkelőként is. Erre jó harminc éves kihagyással éppen húsz éve került sor.

*a madár röpte lepkeszerű,
rövid siklásokkal
„fűszerezve”*

Az első pár 1997-ben a Pilisben telepedett meg, azután mind többen követték példájukat. A fészkelő állomány mellett ősszel és tavasszal jelentős számban vonulnak át hazánkon az északi populációk egyedei, néhány áttelel. Alkalmas élőhelyen a vonulási időben alig fordul elő olyan megfigyelési nap, hogy ne találkoznánk egy-

egy példánnyal, olykor kettővel is. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy ez a nagy értékű, fokozottan védett faj legyen 2018-ban az Év madara. Pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 500 ezer forint.

MÚLTIDÉZŐ

A vándorsólyom sohasem volt nagyszámú fészkelő hazánkban. Átmeneti kipusztulása előtt elsősorban sziklai fészkelőként volt ismeretes. Chernel István és Keve András idejében, egészen az 1950-es évek végéig a Zemplénben, a Bükkben, a Börzsönyben, a Pilisben és a Bakonyban voltak fészkelőhelyei.

Amikor az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején a szegedi erdészeti technikumba jártam, már érezhető veszélyben volt a vándorsólyom, de a veszteségek leírására csak később került sor. Teljes eltűnésére, igazi hiányára csak

pár éves késéssel derült fény. Rendszeres és gyakori terepjárásaink során sem Szeged környékén, sem másfelé nem találkoztunk vele, hiszen rendkívül megritkult.

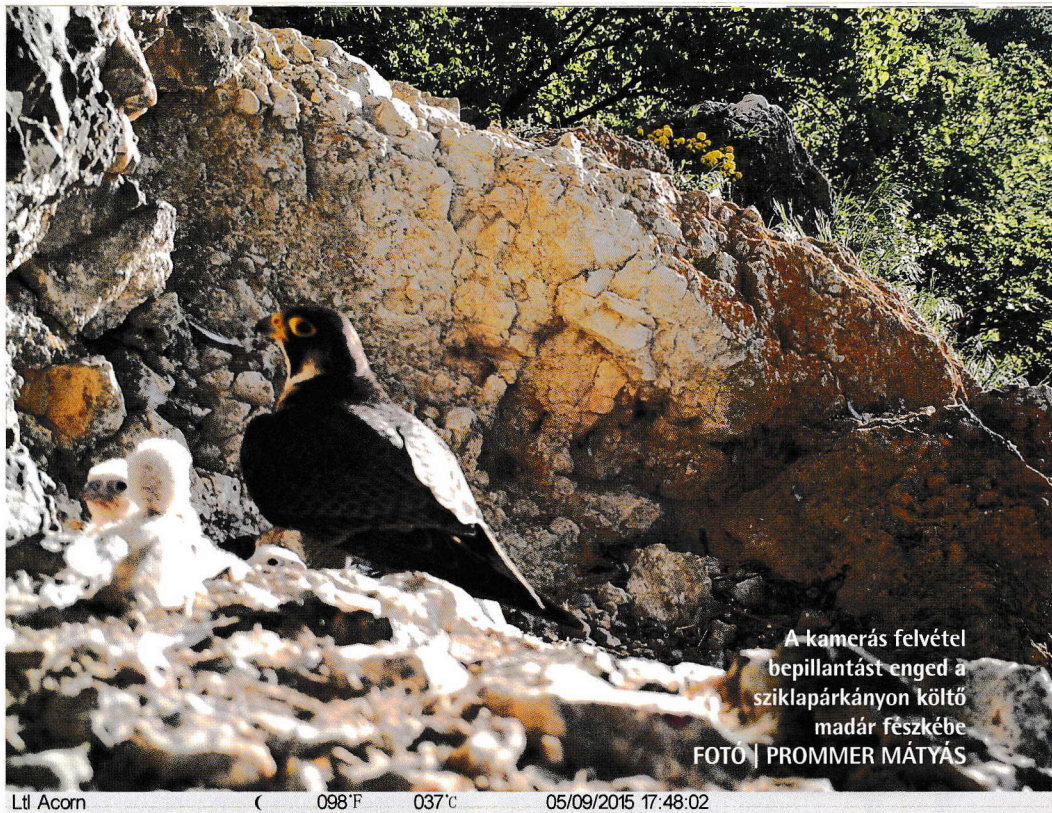
Nagy örömmre szolgált, amikor 1966. december 18-án a Péteri-tó közelében mégis elem bukkan egy átvonuló tojó. Ez a madár észak-déli irányban haladt át a területen, feltehetően a sarkvidéki alfajhoz tartozó átvonuló volt. Ilyen határozott irányt tartó, vonuló egyedek később is láttam. Egy hím a Mecsekben, Pécsvárad közelében, a 6-os főúttal párhuzamosan húzódó magasfeszültségű oszlopsort követte, és oszlopról oszlopra kis időre leszállva déli irányba haladt őszi vonulása idején 2005-ben.

VILÁGVÁNDOR

Bár a vándorsólyom állományának növekedése természetes úton magától is megindult, a kedvező folyamat fenntartásában fontos szerepe volt és van a bonni egyezmény (pontos nevén: a „Vadon élő Vándorló Állatfajok Nemzetközi Egyezménye”, CMS) nemzetközi, jogi intézményének. A ragadozó madarak védelmére létrehozott egyetértési nyilatkozat sok más nappali és éjszakai ragadozó madár mellett a vándorsólyom védelmén is öröklik, hiszen ennek állománya is országhatárokat lép át a világ számos pontján, ahol természetes vonulási útvonala kialakult. Ezt az egyetértési nyilatkozatot – másokkal együtt – hazánk kezdeményezte, és az első munkamegbeszélést Budapesten tartották. A feladatok megoldásának közvetlen irányítói minden országban az állami természetvédelmi szervezetek. Nálunk jelenleg a Földművelésügyi Minisztérium természetvédelmet ellátó részlegei.

Mi speciális helyzetben vagyunk, mert a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Ragadozómadár-védelmi Szakosztályának keretein belül működik – más munkacsoportok mellett – a Vándorsólyom-védelmi Munkacsoport, emellett a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. is tevékeny részt vállal a faj megőrzésében. Prommer Mátyás, a faj védelmének koordinátora mindent megtesz azért, hogy az 1997-ben végre visszatepedett madárnak minél több zavartalan fészkelőhelye legyen, és hogy ennek a ritka alkalomnak – egy kipusztult faj visszatér – minden mozzanata dokumentálva legyen, ezzel is segítve a jövőbeli természetvédelmi tevékenységeket.

A Munkacsoport egyik feladataként nyomon követi a vándorsólyom terjeszkedését az országban. Prommer Mátyás és Bagyura János adatai

A kamerás felvétel
bepillantást enged a
sziklapárkányon költő
madár fészkébe
FOTO | PROMMER MÁTYÁS

Ltl Acorn C 098°F 037°C 05/09/2015 17:48:02

iból tudjuk, hogy 2015-ben már negyvenkét pár költött eredményesen. Ha hozzáteszük, hogy 2014-ben csak huszonkilenc pár fészkelte sikerrel, láthatjuk az erőteljes növekedést.

KÉT-HÁROM FIÓKA

Magyarországon a párok egész évben a revírjükből, vagy annak közvetlen közelében maradnak. Fészket nem építenek. A tojó rendszerint március elején sziklapárkányra, elhagyott gallyfészkekbe rakja három-négy tojását. A kotlás nagy része is rá hárul. A fiókák mintegy harminc nap után kelnek ki, és negyvennapos korukban válnak röpképessé. Mindkét szülő eteti őket, és rendszerint két-három fiókat nevelnek fel, de néha négyet is sikeresen kirepítenek, ám rosszabb esetben csak egyet.

A vándorsólyom a levegőben vadászik. Leggyakrabban a saját méreténél kisebb madarakat zsákmányol, nagyobbakat csak ritkán fog. Az északi féltekén háromszáz madárfaj szerepel zsákmányai között. Egyes példányok táplálékspecialistává válnak, és főként galambokat, gerléket vagy vízimadarakat fogyasztanak. Étlapján denevérek is szerepelnek, azonban talajon élő emlősöket ritkán, szinte soha nem zsákmányol.

Saját megfigyeléseink szerint a Böddi-széken (Dunatétlen) az ősszel átvonuló példányok rendszeres tápláléka a kis termetű csörgő réce, amelyet hol egy magas fekete nyár tetejére felülve kopaszt meg és fogyaszt el, vagy kiterjedt szántást választ, ahol egy kiemelkedő hant tetején teszi ugyanezt. Minden esetben

óvakodnia kell a tolakodó *dolmányos varjak*-tól, hogy ne merészkedjenek túlságosan közel hozzá.

KÍMÉLETET IGÉNYEL

Ritkasága és életmódja miatt e faj védelmét nehéz széles körű társadalmi feladattá tenni. Ennek ellenére a legszélesebb körben kell szólni arról, hogy sokszor az ártalmatlan és laikus kirándulók veszélyeztetik a költést. Másor célirányos tojás- és fészkekrablók érkehetnek a fészkekhez, hogy kiszedjék vagy elpusztítsák a tojásokat vagy a fiókákat. Mindezt ragadozó emlősök és az uhu is megteszik. A nyuszt és a nyst kitűnő fa- és sziklamászó fajokként kirabolhatják az útjukba eső sólyomfészkeket, ahogy az uhu is rendszeresen vámot szed a vándorsólyom-szaporulatból. Ez ellen nem sokat tehetünk, ugyanakkor ezek a természetes tényezők nem is feltétlenül igényelnek emberi beavatkozást.

Már az is nagy segítséget jelent, ha ismertté vált fészkelőhelyein sikerül megteremteni a költés teljes zavartalanságát. Ezzel hozzájárulhatunk ahhoz, hogy nyugodt körülmények között nevelkedjék fel és repüljön ki fészkéből újabb három vagy négy vándorsólyomfióka, tovább gyarapítva ezzel is a hazai populációt.

A hazai és a „vendég” vándorsólymok potenciális tartózkodási helyeinek térségében mindenütt fontos elvégezni a közép- és nagyfeszültségű távvezeték tartóoszlopainak szigetelését, hogy a rájuk szálló ragadozó madarakat, köztük a vándorsólymot rövidzárlat miatt ne érje áramütés.